

- základní konceptuální aparát jednotlivých aplikovaných sociologických disciplín,
- sociologicky interpretovaný základní konceptuální aparát hraničních a příbuzných oborů,
- sociální otázky, hnutí, události.

Příklady relativně kompletních tématických bloků:

základní pojmy sociologické teorie, sociologické školy a směry, sociologie životního způsobu a volného času, sociologie rodiny, výzkum veřejného mínění, sociální prognostika, sociologie města, sociologie venkova, sociologie umění, sociální a kulturní antropologie, ekonomická sociologie, sociální psychologie, sociologie jazyka, sociologie morálky, sociologie medicíny, sociální patologie a deviace, sociologie politiky a práva, demografie, sociologie a metodologie vědy, sociologie techniky, sociální ukazatele, sociální geografie a regionalistika, ekologie, sociologie náboženství, metodologie sociolo-

gického výzkumu, sociologie práce a průmyslu, kulturologie, sociologie jednotlivých národů a států (některá hesla nebudou zahrnutelná do tematických bloků).

Přílohy:

- tabulky a grafy,
- sémantické mapy vybraných oblastí a disciplín,
- podrobný rejstřík osob vyskytujících se v obsahu hesel se základními údaji o jejich životě a díle,
- rejstříky institucí, časopisů, slovníků.

I když jsou práce na Sociologickém slovníku již v pokročilém stádiu, přivítáme spolupráci dalších odborníků jako konzultantů, recenzentů, případně autorů a spoluautorů dosud chybějících hesel.

Za přípravnou skupinu Sociologického slovníku v Sociologickém ústavu ČSAV

Alena Vodáková

Letní škola srovnávací politiky ve Florencii

Evropský universitní institut pořádá od poloviny sedmdesátých let každoročně setkání mladších a starších vědců, kteří se, ať už z jakéhokoliv úhlu pohledu, zabývají politikou. Až do roku 1989 stál v popředí jejich zájmu politický svět západních zemí, zatímco problematika střední a východní Evropy nebyla pro analýzu politických procesů pozdního kapitalismu relevantní. Události roku 1989 v zemích sovětského bloku znamenají přirozeně obrat v zájmu o tuto geografickou oblast. Čtrnáctidenní setkání (25. 6.-6. 7. 1990) ekonomů, sociologů, politických vědců a diplomatů ve Florencii bylo důležitou konferencí, která proběhla v duchu velkoryse pojaté snahy dobrat se příčin a důsledků výrazných změn politických systémů zemí východní a střední Evropy, a to v nejrozličnějších souvislostech politických, ekonomických, sociálních a mezinárodně právních.

Tomuto záměru odpovídalo i složení účastníků letní školy. Zúčastnilo se jí dvanáct vyučujících a dvacet dva mladších vědeckých pracovníků a studentů z dvanácti zemí Evropy. Proporcionálně byly zastoupeny země bývalého východního bloku a kapitalistické státy. Jejich vzájemný kontakt

i myšlenkové konfrontace přesvědčivě ukázaly, že rozdílné životní zkušenosti vedou až k překvapivě různým chápáním a interpretacím jedné a téžže události. Nicméně, právě odlišné interpretace jsou na setkáních tohoto typu nejcennější.

Letošní škola proběhla ve slušném pracovním tempu. Dopoledne byla věnována přednáškám více či méně teoretického zaměření, zatímco odpoledne patřila prezentaci seminárních příspěvků. Školu řídili prominentní profesoři Evropského universitního institutu ve Florencii Jean Blondel, Steven Lukes a Bogdan Szajkowski.

Vzhledem k velkému počtu příspěvků se omezím jen na ty nejdůležitější. Jean Bondel vystoupil jako přednášející dvakrát. Ve své první přednášce se zaměřil na krizi legitimizačních mechanismů moderní společnosti. K tomuto klasickému sociologickému a politologickému tematu přistoupil neklasicky. Jako východisko mu sloužil postřeh, že politická věda, na rozdíl od věd ekonomických, začala od svého počátku operovat s pojmem stát a nikoli jedinec, což má za následek absenci metodologického aparátu, který by umožňoval analýzu motivačních struktur, skupinových a meziskupinových vazeb, jakož i modelů jednání

v rámci státní správních struktur. Osobnostní hodnoty jsou v politické vědě terra incognita a tak jsou legitimační mechanismy explikovány pouze v jejich zprostředkované formě, jako strategie různých politických stran a institucí. Jeho druhý příspěvek byl věnován perspektivám presidentského systému ve východní Evropě v porovnání s ostatními zeměmi. Blondel správně poukázal na to, že parlamentní reprezentativní systém může efektivně paralyzovat působení exekutivní moci, zvláště není-li ustálen systém jednotlivých politických stran. Naproti tomu systém presidentský není tak flexibilní jako parlamentní, což nás staví před velké dilema. Nicméně Jean Blondel je pragmaticky uvažující politolog a zemím východní Evropy ordinuje systém presidentský. V našem kontextu položil otázku, zda-li by neměl Václav Havel, podobně jako de Gaulle na počátku šedesátých let, vytvořit silnou politickou stranu.

Bogdan Szajkowski zasvětil svou přednášku strukturálním mechanismům změn politických systémů v zemích socialismu, se specifickým zřetelem na problematiku Polska. Velkou úlohu při těchto změnách sehrála instituce kulatého stolu, která proces transformace jaksi změkčila, neboť se jednalo o koncipování společenské smlouvy, přičemž veřejná artikulace pravidel tohoto počínání je přinejmenším sporná. To má za následek nedostatečnou dokumentaci těchto procesů, nicméně Szajkowski má názor, že v Polsku šlo o snahu adaptovat systém na transformační procesy a že ze strany polských komunistů byla instituce kulatého stolu chápána jako diskuse o variantách dalšího pokračování starého režimu.

Reflexe fenoménu "mravnosti politiky" (political morality) nedávných revolucí v zemích socialistického tábora se stala tématem přednášky Stevena Lukese. Lukes, na rozdíl od svých kolegů, zdůrazňuje skutečnost, že krach komunistických režimů silně souvisel s totálním zanedbáním mravní dimenze politického života. Tuto skutečnost dokumentoval na osudu marxismu ve službách totalitní moci. Marxismus v uvedené poloze "mravnosti politiky" zvláště upadá do nebezpečí nevyhnutelného rozporu, který vyplývá z přijetí vzájemně se vylučujících

hodnot. Pro marxismus platí, že jeho "mravnost politiky" je svým emancipativním obsahem zaměřena do budoucnosti. Z toho vyplývají čtyři skutečnosti doprovázející ideologický provoz marxistického myšlenkového systému a jeho zánik, jakož i zdroje nové možné "mravnosti politiky". První z nich je nedostatek, jenž je v přímém rozporu s proklamovaným stavem nadbytku, druhým je přirozený stav zvláštnosti jednotlivců, což znamená, že monistické motivační požadavky jsou vzhledem k motivačním skutečným lidí nerealizovatelné. Třetím je skutečnost pluralismu pohledů na to, co je dobro. Neakceptování této skutečnosti znamená vyvážanost z reálného života a souvisí tak nepřímě se čtvrtou skutečností, kterou Lukes nazývá omezenou racionalitou. Ta spočívá v tom, že marxismus přebíral naivně osvícenskou představu, že před lidstvem stojí pouze takové problémy, které si klade samo a může je řešit. Ve své druhé přednášce se Steven Lukes obrátil k problému dnešní levice. Metapolitická koncepce levice, v kontrastu s partikulárními orientacemi levicových hnutí, vedou k otázce po smyslnosti levice jako definičního rámce současné politiky. Nicméně, jak bylo zdůrazněno v diskusi, levičáctví jako orientace znamená zdroj určité kreativity.

Za maďarskou stranu vystoupil jako přednášející Elmer Hankiss s tématem změny významu svobody a spravedlnosti ve východní Evropě a jeho kolega Ferenc Mészlevez s komparativní analýzou nárůstu participace veřejnosti na politickém životě. Budiž poznamenáno, že maďarští sociologové odvozují krach komunismu z reakce obyvatelstva na nefungující ekonomický systém. Občanská společnost je pak těmito sociology definována de facto jako sféra stínové ekonomiky. Tato koncepce byla napadena ze dvou pohledů. První z nich představuje názor, že nelze vůbec hovořit o občanské společnosti, neboť ji nemohou tvořit izolovaní jednotlivci v nepřehledné konstelaci zájmů a bez jakékoli institucionální opory. Druhý pohled zpochybňuje předpoklad, že emancipační mechanismy společnosti lze vůbec redukovat na proces vytváření alternativního trhu.

Na geopolitické aspekty transformačních procesů v zemích střední a východní Evropy se ve svých přednáškách zaměřili Renaud Dehouse a John Maslen. Poukázali na možná východiska vztahů mezi Evropským společenstvím a zeměmi, kde je reálný socialismus již minulostí a efektivně fungující tržní mechanismus se stabilní instancí budováním s otázkou demokracií budoucnost ukázala, že upřímná snaha národů střední a východní Evropy integrovat se do struktur vyspělého světa je přijímána druhou stranou často s rozpaky a nedůvěrou. Roger Morgan prezentoval přednášku na téma bezpečnostních systémů v Evropě. Faktická analýza helsinského procesu dává tušit, že úloha západní diplomacie při destrukci totalitarismu byla větší, než jsme dnes schopni docenit.

Za Československo jako přednášející vystoupila Alena Hromádková s příspěvkem o struktuře politické nespokojenosti, ve

kterém postihla neúprosnou logiku fungování reálného socialismu a roli těch, kteří se vzepeli rezignovat na tradiční hodnoty vlastního národa. Se seminárním příspěvkem o přechodu od kvazi-perestrojky k revoluci vystoupila Soňa Szomolányiová a Vladimír Müller přinesl informaci z červnových voleb.

Z uvedených faktů vyplývá, že setkání ve Florencii mělo vysokou profesionální úroveň, mimo jiné také proto, že byl naplněn předpoklad interdisciplinarit, který je nezbytný pro postižení tak komplexního procesu, jakým změny ve střední a východní Evropě bezesporu jsou. Letní škola srovnávací politiky splnila svůj účel, mimo jiné i proto, že kvalifikované vystoupila i řada studentů. Uvést československou sociologii opravdu do světového kontextu vyžaduje, aby napříště i naši studenti vystupovali na podobných setkáních.

Vladimír Müller

Poznámky z cesty za sociologií zemí Dálného východu a zemí jihovýchodní Asie

Realizovaná cesta nesporně patří mezi první výpravy československých sociologů do zemí Dálného východu a jihovýchodní Asie v době po otevření československých hranic. S výjimkou Mongolska, jehož menší skupina sociologů z Ústavu pro filozofii a sociologii v Ulánbátaru byla čs. sociologické veřejnosti více méně známá, zůstává asijská sociologie, zejména sociologie v zemích, které nepatří do skupiny zemí socialisticky orientovaných, až do současné doby stále neobjevenou a nezmapovanou oblastí. Přitom činnost velké části asijské vědecké komunity je všestranná a rozsáhlá natolik, že lze říci, že asijská sociologové jsou rovnoprávnými partnery v jakékoli diskusi o nejrůznějších místních i globálních problémech. O tom svědčila mj. poměrně vysoká a aktivní účast asijských sociologů na Světovém sociologickém kongresu v roce 1990 v Madridu.

Pokud se u nás v nedávné minulosti mluvilo o zemích Dálného východu a jihovýchodní Asie, bylo to nejčastěji v souvislosti s turistickým ruchem nebo se zeměmi jako Republika Korea, Hongkong či Singapur, představujícími novodobý ekonomický

zázrak. Představa o této oblasti jako o exotické zastávce na trasách renomovaných cestovních kanceláří do těchto moderních enkláv nejenom že není úplná, ale není ani nejpřesnější. Země Dálného východu a jihovýchodní Asie sice opravdu ve velké míře těží z celoročního přílivu turistů - lze zde nalézt takové množství luxusních rekreačních a zábavních zařízení, že to může vést k domněnce, že ceny zájezdů našich cestovních kanceláří do těchto míst jsou přiměřené. Tato představa o solidnosti našich firem a o malém okruhu lidí, kteří "si to mohou dovolit" však ztratí své opodstatnění, když zjistíme, že Thajsko, Malajsie a Indonésie jsou v podstatě domovem i těch nejchudších vrstev vyspělých západních zemí - studentů, absolventů, mladých rodin s dětmi, nezaměstnaných - které zde tráví několik měsíců v roce.

Potud úvodem, který nepůsobí příliš sociologicky. Naznačuje však směry, kterými se budeme dále ubírat ke dvěma cílům, a to: - seznamovat naši veřejnost (nejen laickou) s touto oblastí, protože jsme přesvědčeni, že informovanost o ní je neustále mizivá; - zhodnotit reálnou situaci, možnosti a význam sociologického výzkumu zde probíhajících sociálních procesů a naznačit využití